

Zásada pacta sunt servanda: rímsko-kánonické korene a spôsob jej recepcie do moderného slovenského práva

Ján Ivančík

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Author

Mgr. Ján Ivančík, PhD.
Comenius University in Bratislava,
Faculty of Law
jan.ivancik@flaw.uniba.sk

Cite

IVANČÍK, Ján. Zásada pacta sunt servanda: rímsko-kánonické korene a spôsob jej recepcie do moderného slovenského práva. In *Historia et theoria iuris*, 2025, roč. 17, č. 2, s. 17 – 25.
DOI:
<https://doi.org/10.46282/hti.2025.17.2.1141>

Abstract:

IVANČÍK, Ján. The principle of pacta sunt servanda: Roman-canonical roots and the method of its reception in modern Slovak law

The principle of pacta sunt servanda or agreement must be observed is one of the well established legal phrases, with the highest rate of expansion in modern Slovak application practice. On the one hand, it is because of its easy grasp and also because of its noble expression. They give it the stamp of significance and strong argumentative value. In application practice, arguments based on Roman law roots are often used, even at the level of court decisions. Just a swift look on the essence of the problem, however, brings the principle of pacta sunt servanda into contradiction with the notorious fact that in ancient Rome there was mainly a limited number of acceptable contracts. The aim of the contribution is therefore to assess the origin of the examined principle, the form of its reception and its relevance for the current Slovak legislation.

Keywords

pacta sunt servanda, Roman law, Canon law, case law

ÚVOD

Zmluvy treba dodržiavať. Táto ustálená fráza patrí do slovníka takmer každého právnik, a to už od jeho prvých krokov vo svojom povolání. Má jasné posolstvo a vznešené latinské vyjadrenie. Je však iba prázdnu floskulou alebo má aj praktický význam pri aplikačnej praxi? Kde pramenia jej korene a je historický obsah zhodný so súčasným využitím zásady?

Tieto otázky sa javia ako dôležité na zodpovedanie najmä pri spätnom pohľade na nedávne obdobie a krízu dôvery v súkromnoprávných vzťahoch, spôsobenú pandémiou vírusu COVID-19. Práve toto obdobie nám v plnej sile ukázalo, ako dôležitá je právna istota, a to aj pri súkromnoprávných dohodách.

Cieľom tohto príspevku je preto identifikovať korene zásady *pacta sunt servanda* naprieč vývojovými štádiami, a to najmä v dôsledku určenia jej obsahového vymedzenia. Následne sa zameriame na súčasnú aplikačnú prax najvyšších súdnych autorít a na základe kvantitatívnej i kvalitatívnej analýzy vymedzíme, do akej miery je predmetná zásada prepojená s historickým odkazom, resp. či má normotvorné vymedzenie.

1 VÝCHODISKÁ V RÍMSKOM A KÁNONICKOM PRÁVE

O tom, že ku sformovaniu zásady *pacta sunt servanda*, teda „dohody treba dodržiavať“ v ucelenej a ustálenej podobe najviac prispelo kánonické právo, nie je v modernej odbornej spisbe prakticky žiadna polemika.¹ Pri skúmaní obsahovej náplne tohto slovného spojenia však do úvahy prichádza viacero rovín, pričom niektoré z nich sú staré ako právo samo.

Puffendorf v tejto súvislosti uvádza, že stálosť v dohodách patrí medzi najesenciálnejšie princípy, vyvierajúce z prirodzeného práva, pričom práve z dodržiavania dohôd pramení celý poriadok v ľudskej spoločnosti.² Už Platón uvedenú skutočnosť vyjadril opisom dohody ako „niečoho posvätného“, a to vrátane vzťahov s cudzincami.³ Wehberg obdobne poukazuje na dlhovekosť kresťanskej tradície v uvedenej súvislosti s odkazom na evanjelium podľa Matúša, ktoré prikazuje: „vaša reč nech je »áno – áno«, »nie – nie«. Čo je navyše, pochádza od Zlého“.⁴ Niet preto divu, že aj v rímskoprávných prameňoch môžeme identifikovať východiská pre priznávajú potreby dodržiavania všetkých dohôd, ktoré sa nepriečia právnemu poriadku, a to aj napriek typovej viazanosti, ktorá bola pre rímske vnímanie súkromného práva symptomatická.

Uvedený prístup badáme vo viacerých prameňoch právneho, aj mimoprávneho charakteru. Cicero vo svojom diele *De Officiis* odkazuje na potrebu dodržiavania sľubov hneď niekoľkokrát. Pri výklade dobrej viery s odkazom na stoickú filozofiu konštatuje, že dobrú vieru treba vnímať ako stálosť v sľuboch a dohodách.⁵ Pri zamyslení nad dohodami taktiež uvažuje, ako postupovať v prípade, keď je v stávke život alebo zdravie jednotlivca.⁶ Ešte explicitnejšie formuluje svoj názor v stati venovanej vernosti sľubom, kedy na príklade Regulusa počas prvej Punskej vojny konštatuje, že aj sľub daný nepriateľovi treba dodržať, hoci by to malo znamenať možnosť krutého mučenia alebo dokonca smrť.⁷

¹ Pre viac pozri napr. LANDAU. *Pacta sunt servanda. Zu den kanonistischen Grundlagen der Privatautonomie*. In *„Ins Wasser geworfen und Ozeane durchquert“: Festschrift für Knut Wolfgang Nörr*. Wien 2003, s. 457 a nasl.

² PUFFENDORF. *De jure natura et gentium*, liv. III, chap. IV, §§ 1, 2., citované podľa anglického prekladu od TOOKE, 1716 [online].

³ WHITTON. *La regle „pacta sunt servanda“*. New Jersey 1934, s. 160.

⁴ WEHBERG. *Pacta sunt servanda*. In *The American Journal of International Law*, 1959, roč. 53, č. 4, s. 775.

⁵ Cicero, *De Officiis*, III. 23: *Fundamentum autem est iustitiae fides, id est dictorum conventorumque constantia et veritas. Ex quo, quamquam hoc videbitur fortasse cuiusdam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquirunt, unde verba sint ducta, credamusque, quia fiat, quod dictum est, appellatam fidem*.

⁶ Tamže, III. 92: *Pacta et promissa semperne servanda sint, quae nec vi nec dolo malo, ut praetores solent, facta sint*.

⁷ Tamže, III. 39: *Atque etiam si quid singuli temporibus adducti hosti promiserunt, est in eo ipso fides conservanda, ut primo Punico bello Regulus captus a Poenis cum de captivis commutandis Romam missus*

Cicero akcentuje potrebu dodržiavania dohôd, ktoré sú vymožitelné, aj tých, ktoré právne vymožitelné nie sú, taktiež v diele *Rhetorica ad Herennium*.⁸

Napriek uvedenému je potrebné zdôrazniť, že rímske právo nikdy nedospelo do štádia, kedy by *pactum nudum*, teda dohodu bez možnosti žalobnej ochrany, zaradilo medzi konsenzuálne kontrakty. Nestalo sa tak v období klasického rímskeho práva a vývoj do tohto štádia nedospel ani za Justiniána. Pravidlom bolo, že dohody mimo uznávané zmluvné typy boli považované za nevymáhateľné záväzky.⁹ Túto skutočnosť potvrdzuje aj fragment od Ulpiána v justiniánskej kodifikácii, v ktorom konštatuje, že z púhej dohody nevzniká záväzok, ale námietka.¹⁰

Do tohto vývojového momentu sa teda v právnej, aj filozofickej spisbe stretávame s viacerými vyjadreniami, obdobnými zásade *pacta sunt servanda*, avšak ich obsah nesmeruje k možnosti vymožitelného záväzku, vznikajúceho na ľubovoľnom základe, neodporujúcom právu, resp. dobrým mravom. Ide skôr o morálne apely na stálosť v dohodách. Až spomínaná kánonistická doktrína prichádza v tomto smere s výrazným posunom, smerujúcim k prelomeniu typovej viazanosti. Dôvodov, pre ktoré sa od uzavretého počtu zmluvných typov odklonili práve kánonisti je viacero, no jedným z nich je aj autonómne postavenie kánonického práva od rímskoprávnej doktríny, ktorá bola navyše budovaná s odklonom od antických podmienok, na podmienky stredovekého sociálno-ekonomického vývoja.¹¹

Nie je však bez záujmu, že základným východiskom bolo opäť rímske právo, ešte konkrétnejšie ďalší z Ulpiánových fragmentov, zaznamenaný v justiniánskej kodifikácii.¹² Condorelli dôvodí, že práve autorita Ulpiána, odvolávajúca sa na prirodzenoprávnu spravodlivosť, spolu s kresťanskou etikou, viedli stredovekého zakladateľa bolonskej glosátorskej školy, Irneria k formovaniu doktrínálnych základov zásady *pacta sunt servanda*.¹³ Stredovekí kánonisti sa však týmto spôsobom pomerne skoro dostali do ostrého kontrastu s rímskoprávnou doktrínou, ktorý riešili odklonom a samostatnou koncepciou zmluvnej voľnosti. Alexandrowicz zároveň poukazuje na fakt, že popri rímskoprávnej komparatistike neskôr pracovali kánonisti aj s ďalšími podpornými argumentami, napr. s právnom Aragónskeho kráľovstva. Guido de Baisio napríklad vyzdvihoval potrebu vyhýbať sa prázdny sľubom, a to aj napriek neexistencii žaloby z holého kontraktu.

esset iurassetque se rediturum, primum, ut venit, captivos reddendos in senatu non censuit, deinde, cum retineretur a propinquis et ab amicis, ad supplicium redire maluit quam fidem hosti datam fallere.

⁸ Cicero, *Rhetorica ad Herennium*, II. 20: *Ex pacto ius est, si quid inter se pepigerunt, si quid inter quos conuenit. Pacta sunt, quae legibus obseruanda sunt, hoc modo: fiam ubi pagunt, orato; ni pagunt, in cornitio aut in foro ante meridiem causam coicito. Sunt item pacta, quae sine legibus obseruanttu ex conuento quae irue praestare dicuntur. His igitur partibus iniuriam demonstrari, ius confirmari conuenit, id quod in absoluta iuridicali facindttm uidetur.*

⁹ GRÖSCHLER. § 24 Willenseinigung zur Schuldbegründung (Konsensualkontrakte). In BABUSIAUX et al. *Handbuch des Römischen Privatrechts*. Band I. Tübingen 2023, s. 659.

¹⁰ Ulp. D. 2,14,7: *Sed cum nulla subest causa, propter conventionem hic constat non posse constitui obligationem: igitur nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem.* (preklad autora: Ak neexistuje žiaden dôvod dohody, je známe, že samotná dohoda nevytvára záväzok. Zo samotnej dohody teda nevzniká záväzok, ale vzniká námietka.).

¹¹ ALEXANDROWICZ. *Kanonistyczne uzasadnienie swobody umów w zachodniej tradycji prawnej*. Poznań 2020, s. 24 – 25.

¹² Ide o fragment Ulp. D. 2,14,1 pr., v ktorom Ulpián odkazuje pri stálosti v dohodách na prirodzenú spravodlivosť: *Huius edicti aequitas naturalis est. Quid enim tam congruum fidei humanae, quam ea quae inter eos placuerunt servare?* (preklad autora: Tento edikt hovorí o prirodzenej spravodlivosti. Veď čo je bližšie pre dôveru medzi ľuďmi ako dodržiavanie toho, čo si medzi sebou dohodli?).

¹³ CONDORELLI. *I foedera pacis e il principio pacta sunt servanda*. Note di ricerca nel pensiero dei giuristi dei secoli XII–XV. In *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*, 2019, roč. 105, č. 1, s. 73.

Tento istý postreh neskôr citoval aj Felinus Sandeus.¹⁴ Išlo však o zmienky skôr regionálneho, než zásadného charakteru pre všeobecný vývoj právnej doktríny.

Glosátori v 12. storočí napriek uvedenému stále zotrvali najmä na požiadavke typovej viazanosti, ktorú však rozvinuli o novú právnu terminológiu. Do popredia sa tak dostáva všeobecný termín *contractus* a pojmy *pactum nudum*, resp. *pactum vestitum* ako vzájomné kontrasty.¹⁵ Už do tohto obdobia Landau zasadzuje aj zrod zásady *pacta sunt servanda*, ktorá podľa neho bola formulovaná Hugocciom, resp. Bernardom z Pavie, a to v roku 1188.¹⁶ Alexandrowicz ale v tomto ohľade jeho tvrdenie reviduje a konštatuje, že vývoj si vyžadoval prácu ďalších generácií kánonistov na precizovanie skúmanej zásady.¹⁷

Faktom ale je, že zatiaľ čo civilisti boli stále naviazaní na rímskoprávnu doktrínu vyjadrenú v zásade *ex nudo pacto actio non oritur* (holá dohoda nezakladá žalobu),¹⁸ kánonisti neboli touto tradičnou náukou nezadržateľne spútaní a na základe vplyvu cirkevného učenia sa viac prikláňali k ochrane *fides*, avšak nielen v rímskoprávnom chápaní, ale skôr v intenciách vzájomnej dôvery.¹⁹

Nasledujúce epochy skutočne potvrdzujú, že kryštalizovanie prelomenia zásady typovej viazanosti si vyžadovalo viac, než prepojenie dodržiavania dohôd s morálnou povinnosťou. Tancredus v tomto smere formuloval frázu *mortaliter peccet non servando pactum*, v zmysle ktorej prepája nedodržanie zmluvy so smrteľným hriechom. V tomto duchu rozpracoval doktrínu aj Bernard z Parmy.²⁰ Vladár v tomto vývojom štádiu pripomína aj význam diela Tomáša Akvinského, ktorý v Sume teologickej pri precizovaní výkladu o *ius gentium* zhŕňa pravidlá, ktoré ako výsledok ľudskej rozumnosti považuje za nevyhnutné v medziludskom styku. Medzi nimi spomína aj zásadu nedotknuteľnosti vyslancov a prirodzenoprávny princíp dodržiavania dohôd.²¹

V tomto období sa obdobným úvahám venuje celý rad kánonistov, ktorí väčším, či menším podielom prispeli k precizovaniu skúmanej zásady vo forme, ako ju poznáme dnes. Vo všeobecnosti je v literatúre považovaný za prelomový moment vydania Liber Extra pápežom Gregorom IX, a to v roku 1234.²² Znenie vtedy zavedenej zásady však v úplnosti nekorešpondovalo s vyjadrením „*pacta sunt servanda*“, ale znelo *pacta quantumcunque nuda servanda sunt*, teda voľne preložené: „dohody, aj keď holé, je potrebné dodržiavať“. Aj tento fakt viedol Alexandrowicza k záveru, že hoci Liber Extra výrazne prispelo k zdôrazneniu zmluvnej voľnosti, rok 1234 je v dopade na nami skúmanú zásadu často preceňovaný.²³

¹⁴ ALEXANDROWICZ. *Kanonistyczne uzasadnienie swobody umów w zachodniej tradycji prawnej*. Poznań 2020, s. 45.

¹⁵ LANDAU. *Pacta sunt servanda. Zu den kanonistischen Grundlagen der Privatautonomie*. In *"Ins Wasser geworfen und Ozeane durchquert": Festschrift für Knut Wolfgang Nörr*. Wien 2003, s. 460.

¹⁶ Tamže, s. 462 – 464. Pre úplnosť je potrebné skonštatovať, že Landau vidí úplné počiatky skúmanej zásady už v Synode v Kartágu, teda v roku 348, odkiaľ ju do stredovekého kánonického práva zaviedol Bernard z Pavie vo svojom diele *Breviarium extravagantium*, a to v znení *'Pax servetur, pacta custodiantur'*.

¹⁷ ALEXANDROWICZ. *Pacta sunt servanda: Canon Law and the Birth and Dissemination of the Legal Maxim*. In *Bulletin of medieval canon law*, 2021, roč. 38, annual review, s. 197.

¹⁸ JEREMY. *Pacta Sunt Servanda the Influence of Canon Law upon the Development of Contractual Obligations*. In *Christian Law Review*, 2000, roč. 144, č. 4, s. 6.

¹⁹ BĚLOVSKÝ. Kořeny zásady *pacta sunt servanda* v římském právu. In *Per pauca terrena blande honori dedicata. Pcta Petrovi Blahovi k nedožitému 80. narozeninám*. Trnava 2019, s. 354.

²⁰ Tamtiež, s. 200.

²¹ VLADÁR. Graciánův dekret. Analyticko-překladová studie k 1. distinkci. In *Iurium*, 2018 [online].

²² Pozri napr. TUORI. *Pacta sunt servanda*. In *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*, 2023, roč. 1, č. 1, s. 49.

²³ ALEXANDROWICZ. *Pacta sunt servanda: Canon Law and the Birth and Dissemination of the Legal Maxim*. In *Bulletin of medieval canon law*, 2021, roč. 38, annual review, s. 205.

Prelomenie zásady typovej viazanosti v kánonickom práve však nepochybne rozhodnou mierou prispelo k rozvoju civilného práva obdobným smerom. Vyplyva to z viacerých skutočností, najmä však z faktu, že v stredoveku neexistovali striktné hranice medzi kánonistami a civilistami. Mnoho významných právnikov ako Baldus de Ubaldis, Bartolus de Sassoferrato, Cinus z Pistoje a mnoho ďalších boli významnými odborníkmi v oboch právnych odvetviach.²⁴

Proces etablovania zmluvnej voľnosti vo svetskom práve si však vyžadoval ešte dlhý vývoj. Až Hugom Grotiom a jeho diele *De jure belli ac pacis* z roku 1625 v medzinárodnom, resp. Samuelom Pufendorfom a jeho už citovanou prácou *De jure naturae et gentium* z roku 1672 v súkromnom práve, môžeme hovoriť o vykryštalizovaní zásady *pacta sunt servanda* v západoeurópskom právnom myslení.²⁵

2 KVANTITATÍVNE POZNÁMKY K APLIKÁCII SKÚMANEJ ZÁSADY

V súčasnosti možno skúmanú zásadu považovať za dlhodobu zavedenú a etablovanú súčasť argumentačného slovníka moderných právnikov. Jej využitie je naozaj všestranné. Kolektív autorov okolo profesora Růžičku ju považuje dokonca za jeden zo základných princípov medzinárodného obchodu.²⁶ Bydlinski spája obsah skúmanej zásady s ochranou legitímnych očakávaní,²⁷ pričom dôvodí, že pokiaľ by mohol každý bezdôvodne meniť svoje zmluvné rozhodnutia, neexistovala by žiadna forma právnej stability.²⁸

Nie je preto prekvapivé, že v početných súvislostiach nachádzame *pacta sunt servanda* aj v súčasnej aplikačnej praxi najvyšších súdnych autorít.

Z kvantitatívneho hľadiska nie je bez záujmu, že skúmanú zásadu je možné identifikovať ako v rozhodnutiach Najvyššieho súdu SR (107-krát), Ústavného súdu SR (41-krát), tak aj v dvoch rozhodnutiach Najvyššieho správneho súdu SR.²⁹

Zatiaľ čo pri prvých dvoch menovaných súdnych inštanciách je dohľadateľnosť notoricky známej zásady azda ľahko predvídateľná, v správnom práve (navyše s prihliadnutím na krátky čas od zriadenia Najvyššieho správneho súdu SR) však môže byť akcentovanie záväznosti zmluvných dohovorov pomerne neočakávané. Pri skúmaní obsahu však zisťujeme, že jedno z rozhodnutí sa viaže na úhradu nákladov spojených s vysokoškolským štúdiom (sp. zn. 8Sžk/17/2021 z 27. septembra 2023) a v druhom prípade ide o akcent na medzinárodné dohovory (sp. zn. 8Sžfk/54/2017 zo dňa 24. augusta 2023).

Pri posudzovaní rozhodnutí Ústavného súdu SR nám kvantitatívna optika poskytuje záver, že väčšina rozhodnutí sa týka občianskeho práva (25). Zmienky o skúmanej zásade ale nachádzame aj v rozhodnutiach s meritom veci v správnom práve (4), ústavnom práve (4), trestnom práve (3), obchodnom práve (2) a po jednej zmienke aj v rodinnom, pracovnom, či konkurznom práve.

Pri pohľade na obsahové vymedzenie je však zaujímavé, že značná časť výrokov odkazuje na nasledovnú formuláciu: „V tejto súvislosti ústavný súd poukazuje na to, že od začiatku svojej činnosti v súlade s princípom *pacta sunt servanda* konštantne judikuje, že základné práva a slobody podľa ústavy je potrebné vykladať a uplatňovať v zmysle a duchu

²⁴ BĚLOVSKÝ. Kořeny zásady pacta sunt servanda v římském právu. In *Per pauca terrena blande honori dedicata. Pocta Petrovi Blahovi k nedožitým 80. narozeninám*. Trnava 2019, s. 355.

²⁵ TUORI. Pacta sunt servanda. In *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*, 2023, roč. 1, č. 1, s. 49.

²⁶ RŮŽIČKA et al. *Vliv římského práva na vybrané instituty práva mezinárodního obchodu*. Praha 2018, s. 17.

²⁷ BYDLINSKI. *Bürgerliches Recht. Band I: Allgemeiner Teil. 5., aktualisierte Auflage*. Wien 2010, s. 183.

²⁸ Tamže, s. 120.

²⁹ Výsledky sú realizované na základe vyhľadávacieho systému judikaty.info s následnou verifikáciou výsledkov autorom. Vyhľadávanie bolo realizované za časové obdobie od 1.1.2000 do 31.10.2024.

medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách ([PL. ÚS 5/93](#), [PL. ÚS 15/98](#), [PL. ÚS 17/00](#)).³⁰

Povšimnutiahodnú argumentáciu zvolil Ústavný súd SR pri posudzovaní viacnásobného postúpenia pohľadávky, ktorá bola následne exekvovaná. V rozhodnutí sp. zn. IV. ÚS 472/2021 zo dňa 18.01.2022 súd uviedol, že: „Ako to z už citovanej judikatúry (pozri bod 34) vyplýva, pri výklade a právnom posudzovaní zmlúv treba vychádzať zo zásady rímskeho práva „*pacta sunt servanda*“ (zmluvy sa majú dodržiavať), pričom pri viacerých možných výkladoch má prednosť ten, ktorý smeruje k zachovaniu platnosti (a teda realizovateľnosti) zmluvy ([IV. ÚS 340/2012](#)).“

Ako vyplýva z nášho predchádzajúceho rozboru, vyjadrenie *pacta sunt servanda* v žiadnom ohľade nemožno považovať za rímskoprávne, práve naopak. Aj v rozhodovacej praxi najvyšších súdnych autorít tak badáme chyby, resp. argumentačné skratky, ktoré za účelom zvýšenia hodnovernosti rozhodnutia automatizovane spájajú latinskú formuláciu s rímskym právom.

Obdobný pomer rozloženia právnych oblastí s výskytom zásady *pacta sunt servanda* nachádzame aj v rozhodovacej praxi Najvyššieho súdu SR, hoci, ako už bolo zmienené, vo vyššej miere intenzity. Pochopiteľne, aj v tomto prípade je väčšina káuz zameraná na civilné právo. Za pozornosť zároveň stojí, že vo väčšine rozhodnutí sa argumentačné využitie zásady vyskytuje medzi argumentáciou sporových strán, teda už nie v dôvodení súdu. Napriek početným výskytom tak pre Najvyšší súd SR v časti rozhodnutí nie je zásada tak významná, aby sa mal potrebu ňou argumentačne vysporiadať.³¹

Aj v rozhodovacej praxi Najvyššieho súdu SR sa nám podarilo identifikovať rozhodnutie súvisiace s predmetom nášho záujmu, ktoré odkazuje na rímske právo. Dokonca, súd zašiel až k citovaniu justiniánskeho prameňa, ktorým voľne nadväzuje na myšlienku zmluvnej voľnosti. Konkrétne ide o rozhodnutie sp. zn. 6 MCdo 21/2011 zo dňa 30.01.2013, v ktorom nachádzame nasledovné dôvodenie: „Keďže aj podnájom dohodnutý na dobu neurčitú môže trvať maximálne po dobu trvania nájmu, teda len v určitom časovom úseku vymedzenom trvaním hlavného nájmu, nejestvuje rozumný dôvod spájať s touto skutočnosťou neplatnosť podnájmu. Takáto interpretácia rešpektuje aj základné zásady súkromného práva, a to zásadu „*pacta sunt servanda*“ (zmluvy sa majú dodržiavať) a zásadu „*actus interpretandus est potius, ut valeat quam, ut pereat*“ (úkon treba vykladať skôr tak, aby platil, ako by neplatil – Ulpianus, Digesta, kniha 45, titul 1, fragment 80).“

3 OBSAHOVÉ VYMEDZENIE SÚČASNEJ APLIKÁCIE

Ako vidíme aj zo základnej kvantitatívnej analýzy, zásada *pacta sunt servanda* nachádza aj v modernom práve hojné aplikačné využitie, a to aj napriek skutočnosti, že princíp typovej zmluvnej viazanosti v súčasných podmienkach neprichádza do úvahy. Obsahovo sa teda naplnenie skúmanej formulácie posunulo, a to najmä smerom k potrebe akcentovania zmluvnej istoty a stálosti v kontraktach.

V rozhodovacej praxi nachádzame vyjadrenia obdobného charakteru vo viacerých variáciách. Azda najvhodnejšie to vystihuje nedávne rozhodnutie Najvyššieho súdu SR v uznesení sp. zn. 4Cdo/115/2023 zo dňa 26.08.2024, odkazujúce na staršie závery Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. I.ÚS 243/2007 z 19. júna 2008: „*Pacta*

³⁰ Napr. uznesenie ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 168/2018-13 zo dňa 6.3.2018; nález ÚS SR sp. zn. I. ÚS 5/02 zo dňa 21.05.2003; nález ÚS SR sp. zn. PL. ÚS 10/2014 zo dňa 29.04.2015 alebo nález ÚS SR sp. zn. PL. ÚS 19/2014 zo dňa 16.03.2016.

³¹ Vid'. napr. uznesenie NS SR sp. zn. 1Cdo/186/2021 zo dňa 27.04.2022; sp. zn. 40bdo/41/2017 zo dňa 31.05.2018 alebo sp. zn. 20bdo/42/2014 zo dňa 28.01.2016.

sunt servanda je všeobecným právnym princípom, ktorý aj v ústavnoprávnej rovine tvorí neopomenuteľný atribút materiálneho právneho štátu. Text zmluvy je preto prvotným priblížením sa k významu zmluvy, ktorý si chceli jej účastníci svojím konaním stanoviť. Doslovný výklad textu zmluvy môže, ale nemusí byť v súlade s vôľou konajúcich strán. Ak vôľa zmluvných strán smeruje k inému významu a ak sa podarí vôľu účastníkov procesom hodnotenia skutkových a právnych otázok ozrejmiť, má zhodná vôľa účastníkov zmluvy prednosť pred doslovným významom textu nimi formulovanej zmluvy.“

Dôraz na právnú istotu (legalitu),³² resp. vylúčenia momentu prekvapenia v obliagačných vzťahoch akcentoval Najvyšší súd SR aj v ďalších rozhodnutiach.³³ Platí zároveň, že princíp istoty v právnych vzťahoch je nadradený záujmu jednotlivca, inými slovami, zmluvy je nutné dodržiavať aj v prípadoch, keď sú pre niektorú stranu nevýhodné.³⁴ K obdobnému záveru dospel aj Ústavný súd Českej republiky.³⁵ Zmluvné strany preto musia byť obozretné pri vstupovaní do obliagačných vzťahov, nakoľko systém súkromného práva má pôsobiť v prospech ochrany zmluvných dojednaní, nie *vice versa*. Inými slovami, ustanovenia o neplatnosti zmlúv je potrebné vykladať reštriktívne, nie extenzívne.³⁶

Uvedené platí aj v prípadoch, kedy zmluvná strana nevyužíva dohodnuté plnenie a z uvedeného dôvodu odmieta hradiť dohodnutú protihodnotu³⁷ alebo pri tzv. odvážnych zmluvách (napr. zmluva o dôchodku), ktoré sa zo svojej podstaty môžu po určitom čase ukázať ako výrazne nevýhodné pre určitú zmluvnú stranu.³⁸

Opačný výklad je potrebné uplatňovať výnimočne, a to v prípadoch, kedy do predia vystupuje záujem slabšej strany. Takouto situáciou je napríklad ochrana spotrebiteľa, kedy leží bremeno precizovania zmluvných podmienok na dodávateľovi. Najvyšší súd to konštatoval v prípade existencie neprijateľných zmluvných podmienok v spotrebiteľskej zmluve, konkrétne pri rozhodcovskej doložke a následnom uplatnení nároku dodávateľom podľa tejto doložky.³⁹ Potreba obozretnosti profesionálneho podnikateľa v takomto prípade nemôže byť sanovaná ani všeobecne platnou zásadou *pacta sunt servanda*.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že princíp ochrany zmluvnej autonómie považuje rozhodovacia prax za jeden zo základných elementov súkromného práva, aj keď nemá absolútnu povahu. Otázkou ale zostáva, z akého zdroja čerpá svoju normatívnu silu. Je totiž očividné, že *pacta sunt servanda* sa v ucelenej podobe nenachádza v žiadnom relevantnom právnom predpise Slovenskej republiky, no napriek tomu nejde o bezobsažnú frázu,

³² Vid'. napr. rozhodnutie NS SR sp. zn. 4Cdo/95/2019 zo dňa 29.01.2020 alebo sp. zn. 5Cdo/967/2015 zo dňa 29.03.2017.

³³ Pozri napr. rozhodnutie NS SR sp. zn. 30bdo/80/2019 zo dňa 27.05.2019, v ktorom konštatoval: „Odlišnému výkladu bráni okrem iného aj zásada 'pacta sunt servanda'. Priorizovanie autonómie vôle aj pri vzájomnom vyporiadaní podľa § 351 ods. 2 Obchodného zákonníka tak vylučuje prekvapivosť vo vzťahu medzi veriteľom a dlžníkom, nakoľko zhodným prejavom vôle v zmluve určili hodnotu (cenu) zmluvného plnenia.“

³⁴ Napr. rozhodnutie NS SR sp. zn. 5 Cdo 39/03 zo dňa 29.05.2003 alebo 20bdoV/9/2020 zo dňa 25.02.2021.

³⁵ Vid'. rozhodnutie ÚS ČR sp. zn. III. ÚS 3900/2012 zo dňa 28.2.2013: „V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že v soukromém právu se aplikuje zásada pacta sunt servanda (smlouvy se musí dodržovat) - a to i v případech, kdy je to pro některou ze smluvních stran nevýhodné.“ Bližšie pozri tiež rozhodnutie sp. zn. III. ÚS 3900/2012 a rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 26.9.2012, sp. zn. 30Cdo/2373/2012.

³⁶ Tamže.

³⁷ Na príklade nájmu vid' rozhodnutie NS SR sp. zn. 4Cdo/210/2019 zo dňa 26.08.2020.

³⁸ Porovnaj s rozhodnutím NS SR sp. zn. 5MCdo/49/2012 zo dňa 29.04.2014.

³⁹ Vid'. rozhodnutie NS SR sp. zn. 2Cdo/5/2023 zo dňa 15.02.2024, v ktorom súd konštatoval, že: „pacta sunt servanda nemôže predstavovať jednostranný nástroj ochrany subjektívnych práv dodávateľa bez zreteľa na subjektívne práva druhej zmluvnej strany spotrebiteľa (princípy spotrebiteľského práva), a to nielen formálne, ale aj materiálne, dispozične, teda obsahovo vecne (argumentačne).“

využívanú iba na zlepšenie argumentačnej prestíže. Aj vyššie uvedené súdne rozhodnutia potvrdzujú, že jej aplikačné uplatnenie môže byť normatívne.

Najvyšší súd SR pri odkazoch na pozitívnoprávnú úpravu viackrát odkázal na ústavnoprávny rozmer skúmanej zásady, a to v spojitosti s princípom súkromnoprávnej autonómie jednotlivcov. Tento princíp je vyjadrený v čl. 2 ods. 3 Ústavy SR slovami: „Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá,“ resp. v Listine základných práv a slobôd.⁴⁰ Identifikovať ale možno ešte všeobecnejšie prepojenie, a to na princíp právneho štátu, obsiahnutý v čl. 1 ods. 1 Ústavy SR.⁴¹

Z nášho pohľadu je potrebné prikloniť sa skôr k odvodeniu *pacta sunt servanda* z jej prirodzenoprávneho charakteru, resp. naviazanosti na základné princípy súkromného práva. Tie *de lege lata* nemajú riadny odkaz v pozitivistickej úprave Občianskeho zákonníka, avšak do budúcnosti by bolo vhodné ich do úvodných ustanovení riadne upraviť. Hoci nemožno poprieť istú prepojenosť medzi súkromnoprávnou autonómiou v zmysle čl. 2 ods. 3 Ústavy SR, nemožno zároveň nevidieť obsahový rozdiel oproti nami skúmanej zásade.

V prvom rade, cieľom zavedenia zmluvnej autonómie je ochrana súkromných subjektov pred neprimeranými zásahmi orgánmi verejnej moci. Zároveň je cieľom tohto ustanovenia vyjadrenie vôle zákonodarcu priznať súkromným subjektom možnosť širokej sebarealizácie, v mantineloch ustanovených právnym poriadkom. Naopak, cieľom *pacta sunt servanda* je akcentovanie stálosti v dohodách, ktoré síce boli uzatvorené na základe zmluvnej autonómie, avšak ako vyplýva aj z dlhodobej kazuistiky, niektorá zo zmluvných strán následne mohla mať záujem na ich svojvoľnom revidovaní v jej prospech, a to už počas plynutia zmluvného vzťahu.

ZÁVER

Zatiaľ čo rímske právo bolo počas celého vývoja budované na striktnnej typovej viazanosti, jeden z jeho nástupcov, právo kánonické, prinieslo pre európske právne myslenie zmenu paradigmy. Tá však bola opäť založená aj na rímskoprávných a filozofických východiskách, ktoré prirodzenoprávne inklinovali k dodržiavaniu dohôd, hoci antickí autori v tomto smere nepreklenuli problém s právnou vymožitelnosťou tzv. holých dohôd (*pactum nudum*).

Uvedená zásada má napriek dávnmému prekonaniu limitácie počtu zmluvných typov svoje nezastupiteľné miesto aj v modernom slovenskom práve. Nejde však už o pochybnosť o tom, či zmluvy možno uzatvárať, ale skôr o akcent na potrebu právnej istoty v najrôznejších podobách.

Napriek uvedenému je na škodu, že pri hľadaní normatívneho vyjadrenia musia súdy používať pomerne kreatívne odkazy na Ústavu SR. Je to tak najmä s ohľadom na nedostatok autoritatívneho ukotvenia základných princípov súkromného práva v civilnom hmotnoprávnom kódexe. Práve tento nedostatok by si pri prebiehajúcej rekodifikácii mal zákonodarca vziať na starosť, za účelom zarámčovania budúcich vzťahov nielen v pozitívnoprávnej rovine, ale aj v *iusnaturalistickej* koncepcii, ktorá pri vývoji súkromného práva už neraz odvieďla vynikajúce služby. Na myslí pritom rozhodne nemáme enumeráciu princípov a zásad, ktorým je potrebné priznávať normatívnu silu, ale skôr inkorporovanie všeobecného odkazu na ich význam v právnom poriadku.⁴²

⁴⁰ Pozri rozhodnutie NS SR sp. zn. 5MCdo/8/2008 zo dňa 17.06.2009.

⁴¹ Rozhodnutie NS SR sp. zn. 5Cdo/92/2017 zo dňa 24.09.2019.

⁴² Porovnaj s § 10, český zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník.

ZOZNAM POUŽITÝCH PRAMEŇOV A LITERATÚRY

- ALEXANDROWICZ, Piotr. *Kanonistyczne uzasadnienie swobody umów w zachodniej tradycji prawnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2020.
- ALEXANDROWICZ, Piotr. Pacta sunt servanda: Canon Law and the Birth and Dissemination of the Legal Maxim. In *Bulletin of medieval canon law*, 2021, roč. 38, annual review.
- BĚLOVSKÝ, Petr. Kořeny zásady pacta sunt servanda v římském právu. In *Perpauca terrena blande honori dedicata. Pocta Petrovi Blahovi k nedožitým 80. narozeninám*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2019, s. 341 – 357.
- BYDLINSKI, Peter. *Bürgerliches Recht. Band I: Allgemeiner Teil. 5., aktualisierte Auflage*. Wien: Springer-Verlag, 2010.
- CONDORELLI, Orazio. I foedera pacis e il principio pacta sunt servanda. Note di ricerca nel pensiero dei giuristi dei secoli XII–XV. In *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*, 2019, roč. 105, č. 1, s. 55 – 98.
- GRÖSCHLER, Peter. § 24 Willenseinigung zur Schuldbegründung (Konsensualkontrakte). In BABUSIAUX, Ulrike et al. *Handbuch des Römischen Privatrechts. Band I*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2023, s. 644 – 660.
- JEREMY, Anthony. Pacta Sunt Servanda the Influence of Canon Law upon the Development of Contractual Obligations. In *Christian Law Review*, 2000, roč. 144, č. 4, s. 4 – 10.
- LANDAU, Peter. Pacta sunt servanda. Zu den kanonistischen Grundlagen der Privatautonomie. In *"Ins Wasser geworfen und Ozeane durchquert": Festschrift für Knut Wolfgang Nörr*. Wien: Böhlau, 2003, s. 761 – 782.
- PUFFENDORF, Samuel. De jure natura et gentium, liv. III, chap. IV, §§ 1, 2., citované podľa anglického prekladu od TOOKE, Andrew, 1716 [online]. Dostupné na: <https://archive.org/details/bim_eighteenth-century_de-jure-natur-et-genti_pufendorf-samuel-freih_1716> [cit. 2024-10-03].
- RŮŽIČKA, Květoslav et al. *Vliv římského práva na vybrané instituty práva mezinárodního obchodu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018.
- TUORI, Kaius. Pacta sunt servanda. In *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*, 2023, roč. 1, č. 1, s. 44 – 57.
- VLADÁR, Vojtech. Graciánův dekret. Analyticko-překladová studie k 1. distinkci. In *Iurium*, 2018 [online]. Dostupné na: <<https://www.iurium.cz/denik/denik-odborne-clanky/gracianuv-dekret#ln-154>> [cit. 2024-10-28].
- WEHBERG, Hans. Pacta sunt servanda. In *The American Journal of International Law*, 1959, roč. 53, č. 4, s. 775 – 786.
- WHITTON, John B. *La regle "pacta sunt servanda"*. New Jersey: Martinus Nijhoff Publisher, 1934.